

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

CENTRAL BANK INDEPENDENCE UNDER CONDITIONS OF FINANCIAL INTEGRATION

Максим Щеглюк
аспірант
кафедри
менеджменту
банківської
діяльності
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

**Maksum
Shchegliuk**
postgraduate
SHEI «Kyiv
National
Economic
University named
after Vadym
Hetman»

У статті розглянуто основні принципи визначення незалежності центрального банку з урахуванням світових показників та індексів. Деталізовано підходи та критерії для аналізу індексів політичної та економічної незалежності центрального банку в умовах фінансової інтеграції. Проведено аналіз незалежності Національного банку України у 2015 році за допомогою індексу GMT, а також проведено аналіз впливу факторів на незалежність центрального банку.

Financial integration, as an integral part of any country, should be made through reforms in the banking sector and the main object of economic reforms should become the Central Bank. The activities of the Central Bank, as a guide to monetary policy, should be based on cooperation between public authorities and the banking regulator, namely the National Bank of Ukraine. The article examines fundamental principles for determining the independence of the Central Bank taking into account certain global indicators and indices.

It is shown detailed approaches and criteria for the analysis of indexes of political and economic independence of the Central Bank in the financial integration. The study was built by defining the basic analysis criteria, namely the GMT Index, the Alesina and Summers Index, the Eijffinger - Shalin Index and the Cukierman Index. Moreover, the article analyzes the independence of the National Bank of Ukraine in 2015 by using the index GMT.

The analysis of factors influence on the independence of the Central Bank was conducted based on data obtained by the GMT Index.

It should be noted, that the article has considered dynamics of the number of internal government loan bonds at NBU's disposal and made analysis from 2007 to September 2015.

Ключові слова: Національний банк України, фінансова інтеграція, центральний банк, незалежність, грошово-кредитна політика, індекс GMT.

Keywords: National Bank of Ukraine, financial integration, central bank, independence, monetary policy, the index GMT.

Постановка проблеми. Фінансова інтеграція, як невід'ємна складова розвитку будь-якої країни повинна здійснюватись за допомогою реформ у банківському секторі, а головним

об'єктом економічних реформ має стати центральний банк.

Діяльність центрального банку, як провідника грошово-кредитної політики повинна будуватися на засадах

співпраці між органами державної влади і регулятора банківської діяльності та спрямовуватись на досягнення основної мети – стабільності цін і дотримання інфляції у встановлених межах.

Останнім часом між науковцями, як теоретиками, так і практиками виникають суперечності з приводу питань незалежності центрального банку, як однієї з умов успішного розвитку ринкової економіки та стабілізації банківського сектору України в цілому. Таким, чином актуальності набуває питання політичної та економічної незалежності Національного банку України в сучасних реаліях економічної кризи, девальвації гривні, підвищення темпів інфляції і найголовніше – в умовах фінансової інтеграції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок до питань теоретичного дослідження функціонування та незалежності центральних банків внесли, як зарубіжні науковці А. Цукерман, В.Гріллі [4], Д. Маскіандаро [4], К. Дойч, М. Арнон, так і вітчизняні: М. Пуховкіна [13], М. Гойванюк, О. Дзюблюк, С. Науменкова, В. Міщенко та ін.

Метою статті є дослідження рівня незалежності Національного банку України в умовах його трансформації за допомогою індексу GMT.

Виклад основного матеріалу. Загострення соціально-економічної ситуації в країні після періоду політичної нестабільності в Україні наприкінці 2013 р. суттєво похитнули

довіру населення, як до НБУ, так і до банківської системи України в цілому. Таким чином, необхідно виділити ряд чинників і факторів, які вплинули на недовіру населення до банківської системи.

Першою причиною стала кількість неплатоспроможних банків. Станом на 01.01.2013 р. в Україні банківську ліцензію мали 176 банків (в т.ч. 1 - санаційний), а станом на 01.09.2015 р. вже тільки 126¹ банківських установ (Див. рис.1.). Така зміна кількості комерційних банків, зменшення на 17,61 %, на ринку свідчить про конкретні дії з боку регулятора щодо «очищення» банківського сектору від ненадійних банків та виведення з ринку фінансових установ з сумнівною репутацією.

Другою з причин недовіри до банківської системи України стала стрімка девальвація гривні, якщо станом на 01.01.2013 р. курс національної валюти до долара США був на рівні 7,99 за 1 доллар, то за два роки, станом 01.09.2015 р. 1 доллар коштував 21,80 грн., що майже на 300% більше ніж у 2013 р. (див. рис. 2). Таким чином, стрімка девальвація гривні заклала підґрунтя для масового відтоку грошових коштів з банківської системи України.

Фінансова криза 2014 року вплинула на рішення НБУ щодо здійснення реформ у банківському секторі країни шляхом ухвалення Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Головною метою Комплексної програми розвитку

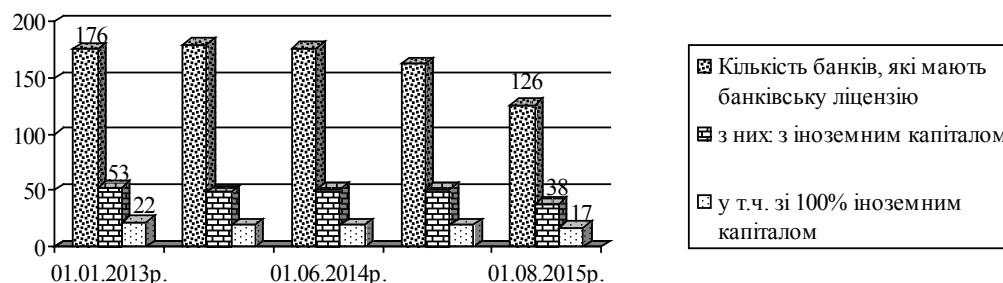

Рис.1. Динаміка зміни кількості банків України 01.01.2013-01.08.2015 рр.

Джерело: деталізовано автором на основі [10].

¹ Кількість банків без урахування неплатоспроможних, а також 1 банк має ліцензію санаційного банку.

Рис.2. Динаміка зміни офіційного курсу гривні до долара США 01.01.2013-01.09.2015 р.

Деталізовано автором на основі [10].

фінансового сектору України до 2020 року [8] (далі – Програма) є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентного середовища згідно із стандартами Європейського Союзу [8].

Досягнення мети Програми можливо забезпечити шляхом реалізації низки взаємопов'язаних заходів, спрямованих на комплексне реформування фінансового сектору. В основу Програми покладено такі базові принципи:

- євроінтеграція;
 - лібералізація фінансових ринків;
 - збалансованість економічних інтересів, через формування ринкового конкурентного середовища;
 - незалежність та ефективність роботи регуляторів, здійснення нагляду на основі оцінки ризиків;
 - прозорість та високі стандарти розкриття інформації учасниками фінансового сектору та регуляторами;
 - відповідальність та довіра між учасниками фінансового сектору та регуляторами;
 - цілісність фінансової системи
- всесторонній захист прав кредиторів, споживачів та інвесторів [8].

Таким чином, для досягнення вищезазначених принципів виникає

суттєва необхідність говорити про незалежність центрального банку з метою його ефективного функціонування.

Доцільно проаналізувати особливості визначення індексів незалежності центрального банку в дослідженнях зарубіжних економістів. Так, А. Цукерман, С. Веб і Б. Неяпті, В. Гріллі, Д. Маскіандаро і Г. Табелліні, Ейффінгер-Шалінг розробили ряд індексів сутність яких деталізовано в таблиці 1.

На наш погляд, саме індекс GMT доцільно застосовувати для аналізу незалежності НБУ, так як він враховує політичні та економічні чинники (вкладається з двох під-індексів). Кожен із цих індексів складається з бінарних змінних, які можуть приймати тільки два значення: «істина» (одиниця) і «неправда» (нуль). Отримані дані систематизуємо в таблиці 2 [6].

Таким чином, відповідно до аналізу, можливо зробити висновок, що, для покращення політичного під-індексу Національний банк України повинен мати більшу незалежність в частині призначення голови та членів ради НБУ. Також необхідно посилити роль членів Ради щодо відповідальності за здійснення грошово-кредитної політики шляхом запровадження повної відповідальності за прийняття рішень монетарного характеру. Варто відмітити, що відповідно до проекту

«Індекси визначення незалежності центрального банку»*

Індекс	Автори (дослідники)	Сутність	Інтегрований показник (межі)
Індекс GMT	Гріллі, Д. Маскіандаро і Г.Табелліні	Він включає в себе два під-індекси, які враховують також 16 змінних, що відображають політичну та економічну незалежність центрального банку.	Бінарний і може приймати тільки два значення: «істина» або «неправда»
Індекс Алесіні і Саммерса	Альберто Алесіні і Лоуренс Саммерс	Методика оцінки подібна до методики GMT, автори вираховували міру незалежності центрального банку, усереднивши індекси, створені Бейденом, Паркином та Гріллі	Чим більш залежний центральний банк, тим більшою виявляється дисперсія інфляції
Індекс Ейффінгера-Шалінга	Ейффінгер-Шалінг	Він включає три змінні: розробка грошово-кредитної політики, участь представників уряду в раді центрального банку і призначення його керівництва	Значення від 1 до 5 в залежності скільки умов виконується
Індекс Цукермана	А. Цукерман, С. Уебб і Б. Неяпті	Індекс містить у собі шістнадцять змінних, які в свою чергу об'єднані в 4 групи: кадрова автономія, розробка грошово-кредитної політики, її цілі та обмеження на фінансування державного бюджету.	Значення від нуля (мінімальний рівень НЦБ) до одиниці (максимальний рівень НЦБ).
Індекс підзвітності центрального банку	Економісти Банку Англії	Цей індекс враховує 4 показники: зовнішній моніторинг діяльності центрального банку з боку парламенту; публікація протоколів засідання комітету з грошово-кредитної політики; оголошення звітів про результати грошово-кредитної політики; процедура вирішення конфліктів між центральним банком та урядом.	

Джерело: деталізовано автором на основі [1,3-5].

ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України» [12], передбачається зменшення кількості членів ради НБУ до 9 осіб, що в свою чергу не посилює незалежність НБУ. Відповідно до даного закону зменшується кількість членів Ради, але не змінюється механізм їх призначення. Даний факт може мати негативні наслідки у майбутньому при конфлікті інтересів.

Також слід звернути увагу на питання економічної незалежності НБУ, яка за основними показниками має досить вагоме значення. Ми бачимо, що в процесі кредитування уряду виникає необхідність в аналізі збільшення кількості облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), яка знаходиться у розпорядженні НБУ (рис. 3.).

Як видно з рис. 3. за останні роки частка ОВДП у власності НБУ суттєво зросла і станом на 01.09.2015 р. складає 71% від загальної їх кількості в обігу. Така тенденція може свідчити про фінансування дефіциту державного бюджету через національного регулятора, а також для того, щоб погасити раніше взяті боргові зобов'язання країни. Слід звернути увагу, що ОВДП є не інфляційним методом залучення коштів, і активно застосовується в нашій країні. Динаміка кількості ОВДП у власності комерційних банків також має тенденцію до щорічного збільшення, адже це один з небагатьох шляхів до отримання рефінансування.

Таким чином, посилення, як економічної, так і політичної незалежності НБУ на сьогодні є актуальним питанням. Необхідно на законодавчому рівні чітко визначити механізм взаємовідносин НБУ й уряду в процесі

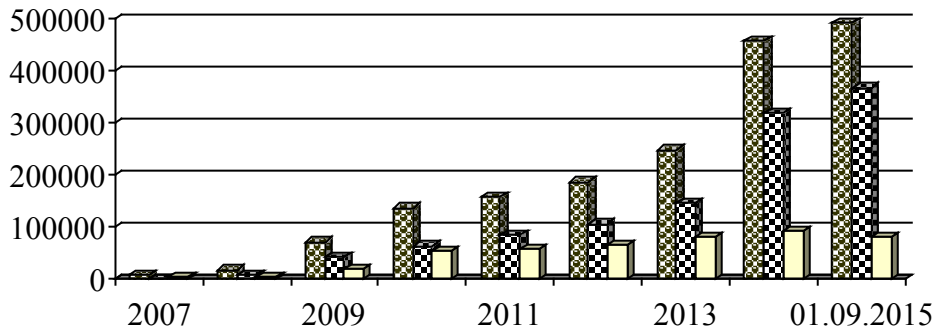
**Аналіз незалежності Національного банку України
у 2015 році на основі GMT-індексу***

GMT-індекс політичної незалежності				
№ з/п	Критерій	Дотримання критерію +/-	Оцінка	Законодавчий акт, який регламентує
1.	Голова ЦБ призначається без втручання уряду	-	0	Стаття 18 Закону України «Про Національний банк України». Голова НБУ призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України
2.	Голова ЦБ призначається на термін більший, ніж 5 років	+	1	Стаття 18 Закону України «Про Національний банк України». Голова НБУ призначається на 7 років
3.	Рада директорів ЦБ призначається без участі уряду	-	0	Стаття 10 Закону України «Про Національний банк України». Рада НБУ складається з 15 осіб, з них Президент України призначає сім членів шляхом видання відповідного указу, а інших сім членів Ради призначає Верховна Рада України. Голова НБУ входить до складу Ради за посадою.
4.	Рада директорів ЦБ керує банком більше 5 років	+	1	Стаття 10 Закону України «Про Національний банк України». Рада НБУ обирається на 7 років.
5.	Немає необхідності в обов'язковій присутності представників уряду в Раді директорів банку	+	1	Стаття 52 Закону України «Про Національний банк України». У засіданнях Правління Національного банку можуть брати участь члени Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу.
6.	Відсутня необхідність в схваленні урядом рішень у сфері грошово-кредитної політики	+	1	Стаття 52 Закону України «Про Національний банк України». Національний банк та Кабінет Міністрів України проводять взаємні консультації з питань грошово-кредитної політики, розробки і здійснення загальнодержавної програми економічного та соціального розвитку.
7.	Центральний банк за законом зобов'язаний прагнути до стабільності цін як однієї з пріоритетних цілей	+	1	Стаття 6 Закону України «Про Національний банк України». При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі.
8.	Є законодавчі норми, що посилюють позиції центрального банку у разі конфлікту з урядом	-	0	Стаття 53 Закону України «Про Національний банк України». Не допускається втручання органів державної влади та інших державних органів ... у виконання функцій і повноважень НБУ, Ради, Правління чи службовців НБУ інакше, як в межах, визначених Конституцією України та цим Законом.
Всього за GMT-індексом політичної незалежності			5 з 8	

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

GMT-індекс економічної незалежності				
№ з/п	Критерій	Дотримання критерію +/-	Оцінка	Законодавчий акт, який регламентує
1.	Не існує автоматичної процедури видачі кредитів уряду	+	1	Стаття 54 Закону України «Про Національний банк України». Національний банк не має права надавати кредити в національній та іноземній валюті, як прямо, так і опосередковано через державну установу, іншу юридичну особу, майно якої перебуває у державній власності, на фінансування витрат Державного бюджету України.
2.	Якщо є можливість видачі кредиту уряду, то уряд може отримати його лише за ринковою ставкою	+	1	Стаття 54 «Заборона надання кредитів державі» Закону України «Про Національний банк України».
3.	Кредити уряду видаються на певний термін	+	1	Стаття 54 «Заборона надання кредитів державі» Закону України «Про Національний банк України».
4.	Кредити уряду мають обмежений розмір	+	1	Стаття 54 «Заборона надання кредитів державі» Закону України «Про Національний банк України».
5.	Центральний банк не є учасником первинного ринку державного боргу	+	1	Стаття 54 Закону України «Про Національний банк України». Національний банк не має права купувати на первинному ринку цінні папери, емітовані Кабінетом Міністрів України, державною установою, іншою юридичною особою, майно якої перебуває у державній власності.
6.	ЦБ самостійно встановлює процентні ставки (без узгодження з урядом);	+	1	Стаття 27 Закону України «Про Національний банк України» та Положення про процентну політику Національного банку України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 18 серпня 2004 року № 389 (зі змінами)
7.	Центральний банк не перераховує до бюджету отриманий прибуток	-	0	Стаття 5 Закону України «Про Національний банк України» 50 відсотків прибутку до розподілу перераховується до Державного бюджету України наступного за звітним року
8.	Центральний банк не несе відповідальність за нагляд за банківським сектором (у цьому випадку ЦБ присвоюється 2 бали) або дана відповідальність розділена з іншим органом державної влади (присвоюється 1 бал).	-	0	Стаття 55 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк здійснює функції банківського регулювання і нагляду на індивідуальній та консолідованій основі за діяльністю банків та банківських груп у межах та порядку, передбачених законодавством України.
Всього за GMT-індексом економічної незалежності			6 з 8	
Разом за GMT-індексом			11 з 16	

Джерело: деталізовано автором на основі [6, с. 10-12, 7].

- ▣ Всього ОВДП, млн.грн.
- ▤ ОВДП, які знаходяться у власності НБУ, млн.грн.
- ▥ ОВДП, які знаходяться у власності банків, млн.грн.

Рис. 3. Динаміка обсягів ОВДП у власності НБУ 01.01.2007 – 01.09.2015 рр.

Джерело: деталізовано автором на основі [10].

визначення та здійснення напрямів грошово-кредитної політики. Світовий досвід у цій сфері свідчить, як правило, що центральний банк у межах домовленості з урядом бере на себе відповідальність за грошово-кредитну політику, за дотримання стратегічних монетарних орієнтирів, а уряд — за проведення бюджетної, фіскальної, антимонопольної політики, яка не викликає інфляційних наслідків [13].

Наступними кроками на шляху до підвищення рівня незалежності центрального банку мають стати:

- забезпечення для НБУ свободи вибору шляхів та механізмів щодо досягнення цілей грошово-кредитної політики;
- обмеження можливості інших державних структур вирішувати питання, які відносяться до компетенції НБУ;
- варто переглянути та посилити на законодавчому рівні вимоги кваліфікації, досвіду та ділової репутації вищого керівного складу НБУ.

Світовий досвід центральних банків Австрії, Бельгії, Нідерландів та Франції, які мають найбільш незалежний статус, мають стати гарним прикладом для України.

Ще одним фактором виступають вимоги МВФ до трансформації центрального банку, як необхідної умови подальшого кредитування держави.

Незалежність центрального банку в умовах економічної кризи є досить актуальним питанням та вимагатиме в подальшому від науковців постійного моніторингу та досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.deu.edu.tr/userweb/yesim.kustepeli/dosyalar/alesinasummers1993.p,df> May 1993. P. 151–162.
2. Central Bank Independence, Transparency and Accountability Indexes: a Survey Florin Cornel DUMITER [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.tjeb.ro/index.php/tjeb/article/view/TJEB7-1_35to54.
3. Eijffinger S.C.W., Schaling E. Central Bank Independence in Twelve Industrial Countries // Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review. 1993.
4. Grilli V., Masciandaro D., Tabellini G. Political and Monetary Institutions and Public Financial Policies in the Industrial Countries // Economic Policy. 1991. Vol. 13. P. 341–392.
5. Parkin B. Central Bank Laws and Monetary Policy. Department of Economics, University of Western Ontario. 1988.

6. Анализ независимости центральных банков РФ, стран СНГ и Восточной Европы / Трунин П.В., Князев Д.А., Сатдаров А.М. – М.: ИЭПП, 2010. – 76 с. : ил. – (Научные труды / Ин-т экономики переходного периода; № 133Р). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.iep.ru/files/text/working_papers/133.pdf.

7. Закон України «Про Національний банк України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

8. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/index.php?pageid=financial-sector-reform#steps>.

9. Непрядкіна Н.В. / Незалежність центральних банків країн СНД / Економічний форум – 2014. – № 1. – С. 81-90 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecfor_2014_1_17.pdf.

10. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

11. Положення про процентну політику Національного банку України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 18 серпня 2004 року № 389 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1092-04>.

12. Постанова ВР України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України» від 19 травня 2015 року

№ 442-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/442-19>.

13. Пуховкіна М. Ф. Незалежність центрального банку / М. Ф. Пуховкіна // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; відп. ред. А. М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2011. – Вип. 18. – С. 183–189.

14. Cukierman A., Webb S., Neyapti B. Measuring the independence of central banks and its effects on policy outcomes // World Bank Econ., 1992, rev. 6. P. 353–398.

REFERENCES

1. Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence [electronic resource]. - Access: <http://www.deu.edu.tr/userweb/yesim.kustepeli/dosyalar/alesinasummers1993.pdf> May 1993. P. 151-162.

2. Central Bank Independence, Transparency and Accountability Indexes: a Survey Florin Cornel DUMITER [electronic resource]. - Access: http://www.tjeb.ro/index.php/tjeb/article/view/TJEB7-1_35to54.

3. Eijffinger SCW, Schaling E. Central Bank Independence in Twelve Industrial Countries // Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review. 1993.

4. Grilli V., D. Masciandaro, G. Tabellini. Political and Monetary Institutions and Public Financial Policies in the Industrial Countries // Economic Policy. 1991. Vol. 13. P. 341-392.

5. Parkin B. Central Bank Laws and Monetary Policy. Department of Economics, University of Western Ontario. 1988.

6. Analysis independence of central banks of Russia, countries of Eastern Europe and the CIS / Trunyn PV Knyazev DA, Satdarov AM - Moscow: IET, 2010. - 76 p. : III. - № 133Р. [electronic resource]. - Access: http://www.iep.ru/files/text/working_papers/133.pdf.

7. Law of Ukraine «On the National Bank of Ukraine» [electronic resource]. - Access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

8. A comprehensive program of financial sector of Ukraine by 2020 [electronic resource]. - Access: <http://reforms.in.ua/index.php?pageid=financial-sector-reform#steps>.

9. Nepryadkina NV / The independence of central banks of the CIS / Economic Forum - 2014. - № 1. - P. 81-90 [electronic resource].

- Access: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecfor_2014_1_17.pdf.

10. The official website of the National Bank of Ukraine. [Electronic resource]. - Access: <http://www.bank.gov.ua>.

11. Regulation on the interest rate policy of the National Bank of Ukraine, approved by the National Bank of Ukraine on August 18, 2004 № 389 (as amended) [electronic resource]. - Access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1092-04>.

12. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On adopting a draft Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on capacity building of the National Bank of Ukraine» dated May 19, 2015 Number 442-VIII [electronic resource]. - Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/442-19>.

13. Puhovkina MF Independence of the central bank / MF Puhovkina // Finance, Accounting and Auditing: Coll. Science. works, 2011. - P. 183-189.

14. Cukierman A., Webb S., Neyapti B. Measuring the independence of central banks and its effects on policy outcomes // World Bank Econ., 1992, rev. 6. P. 353-398.

РІТТ